

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา “กระบวนการการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชน กรณีศึกษา ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง” เป็นการศึกษากระบวนการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชน ซึ่งชุมชนได้จัดการท่องเที่ยวเพื่อรองรับผู้มาศึกษาดูงาน ดังนั้น ในบทนี้ผู้ศึกษาจึงเสนอเนื้อหาในส่วนของแนวคิดมีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยว
2. แนวคิดการจัดการ
3. แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาที่มีการเดินทาง ซึ่งไม่ได้หมายความว่า การพักผ่อนหย่อนใจหรือเพื่อความสนุกสนานบันเทิงเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการเดินทางเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ อีกด้วย

1. ความหมายและองค์ประกอบของการท่องเที่ยว

1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

ดู๋ ชุมสาย (2527, น.3) กล่าวว่า คำว่า การท่องเที่ยว (Tourism) เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางไม่เฉพาะเพียงเพื่อการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อความสนุกสนานบันเทิงเชิงเรีรรมย์ ดังที่ส่วนมากเข้าใจกันเท่านั้น การเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อการศึกษาหาความรู้ เพื่อการกีฬา เพื่อติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมญาติพี่น้อง ก็นับว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (อ้างถึงใน อุไรวรรณ เปี่ยมนิเวศน์, 2544, น. 11) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า หมายถึง การท่องเที่ยวไม่มุ่งหวังที่จะได้รับผลตอบแทน แต่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนอารมณ์ เพื่อทำนุบำรุงสุขภาพ และเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น

องค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization หรือ WTO) (อ้างถึงใน ศรัณยา วรากุลวิทย์, 2546, น. 2) แห่งองค์การสหประชาชาติได้กำหนดความหมายการท่องเที่ยวไว้ว่า การเดินทางใด ๆ ก็ตามที่เป็นการเดินทางตามเงื่อนไขสากล 3 ประการ ดังต่อไปนี้

- (1) การเดินทางจากสถานที่อยู่อาศัยเป็นประจำไปยังสถานที่อื่น ๆ เป็นการชั่วคราว
- (2) การเดินทางนั้น ผู้เดินทาง เดินทางด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่เป็นการถูกบังคับ
- (3) การเดินทางเพื่อวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เดินทางเพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

จากความหมายของ “การท่องเที่ยว” สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่หนึ่งที่มีจุดหมายปลายทางไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจ และด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่มีใช้เพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้ แต่ยังประโยชน์เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อความสนุกสนานบันเทิงเริงรมย์ เพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อการศึกษาหาความรู้ เพื่อการกีฬา เพื่อติดต่อธุรกิจ เพื่อการเยี่ยมญาติพี่น้อง เพื่อทำนุบำรุงสุขภาพ และเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น

1.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540, น. 2-7 ถึง 2-10, อ้างถึงใน มธุวรรณ พลวัน, 2546, น. 21-23) กล่าวถึง องค์ประกอบของการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน คือ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource) บริการท่องเที่ยว (Tourism Service) และตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market of Tourist) แต่ละองค์ประกอบมีองค์ประกอบย่อย ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน องค์ประกอบย่อย เช่น สภาพกายภาพและระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจและการลงทุน สังคมวัฒนธรรม องค์การและกฎหมาย เป็นต้น ความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยวจึงอยู่ที่ความแตกต่างในองค์ประกอบย่อย และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น โดยความสัมพันธ์ระหว่างระบบย่อยทั้ง 3 เกิดขึ้นเมื่อนักท่องเที่ยวได้ไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการหรือเพื่อทัศนศึกษา ซึ่งอาจเป็นการใช้ประโยชน์โดยตรงและจากการบริการที่เกี่ยวข้อง

องค์ประกอบหลัก 3 ด้าน ได้แก่

1. แหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวเป็นทรัพยากรที่สำคัญ จัดเป็นอุปทานการท่องเที่ยว (Tourism Supply) ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยแบ่งแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท คือ แหล่ง

ท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์โบราณคดี และแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความบันเทิงนั้น จัดเป็นส่วนหนึ่งในการบริการนักท่องเที่ยว

2. บริการท่องเที่ยว

บริการที่รองรับการท่องเที่ยวเป็นอุปทานประเภทหนึ่ง ซึ่งมักไม่ได้เป็นจุดหมายปลายทางหลักของนักท่องเที่ยว แต่เป็นบริการที่รองรับให้เกิดความสะดวกสบายและความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งในบางโอกาสอาจจะเป็นตัวดึงดูดใจได้เช่นกัน บริการการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ที่พัก อาหาร แหล่งจำหน่ายสินค้า แหล่งบันเทิง แหล่งกิจกรรมและบริการอื่น ๆ ทั้งนี้ รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นอื่น ๆ ด้วย

3. ตลาดการท่องเที่ยว

ตลาดการท่องเที่ยวเป็นการแสดงออกของอุปสงค์ (Tourism Demand) ซึ่งมีความปรารถนาในการท่องเที่ยวจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อกิจกรรมอื่น ๆ (ปกติตลาดการท่องเที่ยวมักจะเน้นที่นักท่องเที่ยว) ซึ่งในกระบวนการจัดการได้หมายรวมถึง การส่งเสริมและพัฒนาการขาย และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวด้วย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้คำจำกัดความที่เกี่ยวข้องบางส่วน ดังนี้

ก) ผู้มาเยือน (Visitors) ผู้ที่จากถิ่นพำนักของตนเอง เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง อาจพักค้างแรมหรือไม่ก็ได้ นั่นคือ หมายความว่ารวมถึง ผู้เดินทาง 2 ประเภท (เป็นผลรวมของนักท่องเที่ยวและนักทัศนาจร) ดังนี้

- ผู้เยี่ยมเยือนที่ค้างคืน หรือนักท่องเที่ยว (Tourist) คือ ผู้เดินทางมายังพื้นที่หนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่ไม่ใช่เป็นการไปทำงานประจำ การศึกษา และไม่ใช่บุคคลท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาหรือทำงานประจำหรือศึกษาอยู่ในพื้นที่นั้น ผู้เดินทางนี้จะต้องพักแรมไม่น้อยกว่า 1 คืน (แต่ไม่เกิน 90 วัน) วัตถุประสงค์ในการเดินทางอาจเพื่อใช้เวลาว่าง (การันทนาการ การพักผ่อนวันหยุด การรักษาสุขภาพ การศึกษาเรียนรู้ การศาสนา และการกีฬา) ธุรกิจ เยี่ยมญาติ การปฏิบัติหน้าที่ และการประชุม เป็นต้น

- ผู้เยี่ยมเยือนที่ไม่ค้างคืน หรือนักทัศนาจร (Excursionist) คือ ผู้เดินทางที่ไม่ได้พักค้างคืน

ข) การท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Tourism) คือ การเดินทางของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จากจังหวัดหนึ่งไปอีกจังหวัดหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่ไม่ใช่การไปทำงานประจำ การศึกษา และต้องไม่ใช่คนในท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาหรือทำงานประจำหรือศึกษาอยู่จังหวัดที่เดินทางไป

ค) ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว (Tourist Consumption Expenditures) คือ ค่าใช้จ่ายสำหรับสินค้าและบริการที่จ่ายโดยนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ (International Tourist) ระหว่างการพำนักอยู่ในประเทศไทย ไม่รวมค่าโดยสารระหว่างประเทศ

ง) รายได้จากการท่องเที่ยว (Tourism Revenues) คือ รายได้ที่ประเทศไทยได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อมในรูปของเงินตราต่างประเทศ ที่นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศจ่ายเป็นสินค้าและบริการ ไม่รวมค่าโดยสารระหว่างประเทศ

2. การจัดการการท่องเที่ยว

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย (อ้างถึงใน นริศรา สอนเสาวภาคย์, 2545, น. 37) ได้ให้ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยวว่า การจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดี ต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้ว การจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางและประสบความสำเร็จล้มเหลว

ศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและการแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย (2549, น. 72-73) ได้กล่าวถึงรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวว่า รูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ดีจำเป็นต้องคำนึงถึงชุมชนเจ้าของท้องถิ่น สิ่งแวดล้อม และนักท่องเที่ยว และสิ่งที่จำเป็นต้องทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งคือ การปฏิบัติต่าง ๆ ที่ประกอบกันเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ซึ่งสิ่งที่เป็นหัวใจของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ดี นั่นคือ

1. การมีองค์กรและการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงการจัดการผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การเป็นหุ้นส่วน การพัฒนาองค์กร และการประเมินโอกาส
2. มีการวางแผนในด้านกายภาพและด้านสังคมของแหล่งท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ การวางแผนนโยบาย การวิเคราะห์แหล่ง การเฝ้าระวัง การวางแผนการใช้ที่ดิน การวางแผนการจราจร การประเมินผลกระทบ และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
3. ให้ความสำคัญเรื่องการตลาด เพื่อการประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจและได้นักท่องเที่ยวประเภทที่ต้องการ โดยคำนึงถึงการทำวิจัย กลยุทธ์ทางการตลาด และยุทธศาสตร์การประชาสัมพันธ์

4. ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสินค้าเพื่อให้ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และให้เหมาะสมกับประเภทและลักษณะของทรัพยากร โดยคำนึงถึงการเงิน การออกแบบ ผลิตภัณฑ์ การวางแผนแหล่ง การวางแผนเส้นทาง การจัดการโครงการ การวางแผนสื่อ ความหมาย และการจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงแรม

5. ให้ความเอาใจใส่กับการวางแผนและการบริหารจัดการในด้านการดำเนินงานกับ แหล่งท่องเที่ยวในเมือง และในชนบท โดยคำนึงถึงอค์ศิภัย ความปลอดภัย การจัดการสิ่งปฏิกูล การประปา การกำจัดขยะ คุณภาพอากาศ การกระจายข่าวสาร การฝึกอบรม และการบริหารจัดการ

ปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งโดยรวมแล้ว คือ ความซับซ้อนของกระบวนการและความ จำเป็นที่จะต้องพิจารณาความต้องการอันหลากหลายของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด

นอกจากนี้การอำนวยความสะดวกและการบริการก็นับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อ การท่องเที่ยว โดยศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและการแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย (2549, น. 42) ได้กล่าวถึงกลุ่มสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ ที่สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการหลัก
 - ที่พัก
 - ร้านอาหาร
 - การบริการการเดินทางทางบก น้ำ อากาศ
 - การบริการนำเที่ยวของบริษัททัวร์ต่าง ๆ
2. สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการรอง
 - แหล่งจำหน่ายซื้อของ
 - สถานที่บันเทิง พักผ่อนหย่อนใจ
 - สถานที่ให้ข้อมูลท่องเที่ยว
3. การให้บริการด้านอื่น ๆ
 - การบริการด้านสุขภาพอนามัย
 - ด้านฉุกเฉินและความปลอดภัย
 - การบริการด้านการเงิน
 - การเอาใจใส่ดูแลนักท่องเที่ยว

3. การท่องเที่ยวโดยชุมชน

สินธุ์ สโรบล (2546, น. 235) การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นคนกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว หมายถึง จัดการโดยชุมชน ตอบสนองความต้องการของชุมชนโดยคำนึงถึงความยั่งยืนในเรื่องสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ไม่ใช่เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของการท่องเที่ยวเท่านั้น

กมล รัตนวิระกุล (2549, น. 64) การท่องเที่ยวโดยชุมชน Community-based Tourism เป็นทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีส่วนกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่า ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและมีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ประเพณี วิถีชีวิต และวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ และบทบาทที่สำคัญ ในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน และมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่รุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นโดยคำนึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (อ้างถึงใน ศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและแก้ไขปัญหาคความยากจนแห่งเอเชีย, ม.ป.ป., น. 2) ให้ความหมาย การท่องเที่ยวชุมชนว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยคนของชุมชน ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก และเพื่อประโยชน์สุขไม่เฉพาะต่อนักท่องเที่ยว แต่ยังคำนึงถึงคนในชุมชนด้วย

เทิดชาย ช่วยบำรุง (2550, น. 76) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่เป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและสถานที่ให้ดำรงอยู่ โดยผนวกการท่องเที่ยวไว้เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศในชุมชน หรืออาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ไม่รบกวนหรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และสถานที่ ทำให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมในชุมชนได้อย่างแท้จริง

จากความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การจัดการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน และชุมชนเข้ามามีส่วนกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงความยั่งยืนในเรื่องสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ทำให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมในชุมชนได้อย่างแท้จริง

ลักษณะของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) มีลักษณะที่สำคัญ คือ ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว นำเอาทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็น ปัจจัยหรือต้นทุนสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนไปถึงคนรุ่นลูกหลาน พร้อมกันนี้มีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในชุมชน ให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยว และเป็นผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการ ตั้งแต่คิดวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ การประเมินผลโครงการและรับผลประโยชน์ โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ (สินธุ์ สโรบล, 2546, น. 235-236)

นอกจากนี้ เทิดชาย ช่วยบำรุง ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน และคุณสมบัติที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า

- เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวขนาดเล็ก
- ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของผู้คนในท้องถิ่นในฐานะเจ้าของชุมชน
- มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรม และสถานที่ในพื้นที่
- การใช้หรือก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างต้องยึดถือสอดคล้องกับท้องถิ่นเป็นพื้นฐาน
- เป็นการทำให้สิ่งสามัญธรรมดาเป็นสิ่งที่พิเศษสำหรับนักท่องเที่ยว

Dr.Erik Holm Petersen (อ้างถึงใน สินธุ์ สโรบล, 2546, น. 72-73) กล่าวถึง ภาพรวมของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า เป็นแนวทางการท่องเที่ยวแนวทางหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของโลก และภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก หัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน อันรวมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการ โดยรูปแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่

1. การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (Product Sales) อาทิ สินค้าหัตถกรรม อาหารประจำท้องถิ่น ทั้งนี้หมายถึงทรัพยากรท่องเที่ยวอื่น ๆ ของชุมชนนั้นด้วย
2. กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม (Cultural Show Activities) เช่น การฟ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้านและการแสดงดนตรีเฉพาะชุมชน เป็นต้น

3. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงหมู่บ้าน (Village Based Activities) หมายถึง กิจกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการเพื่อเสนอแก่นักท่องเที่ยว เช่น การจัดกิจกรรมเดินป่าชมธรรมชาติในบริเวณหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้เคียง พร้อมมัคคุเทศก์นำทางโดยคิดค่าใช้จ่ายจากนักท่องเที่ยว

4. กิจกรรมการพักค้างแรมในหมู่บ้าน สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนั้น กิจกรรมพักค้างแรมในหมู่บ้านมีหลายรูปแบบ ได้แก่

4.1 การจัดแคมป์ (Camping)

4.2 การจัดกิจกรรมที่พักแบบ Home Stay ทั้งนี้ ความหมายของคำว่า Home Stay ในภูมิภาคยุโรป หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวหรือนักเรียน-นักศึกษา เข้าไปพักร่วมกับเจ้าของบ้านโดยต้องจ่ายค่าที่พักและอาหารให้แก่เจ้าของบ้าน ซึ่งความหมายนี้มีลักษณะในแนวของที่พักประเภท B&B (Bed and Breakfast) และการพักกับครอบครัวของนักเรียนต่างชาติ (Family Stay) มากกว่าความหมายของ Home Stay ที่ใช้ในประเทศไทย

4.3 การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและที่พักแรมในหมู่บ้าน (Village Accommodation Facilities) หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวในหมู่บ้านและพักค้างคืนร่วมกับเจ้าของบ้านในชุมชนในระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งอาจมีการศึกษาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับเจ้าของบ้าน โดยนักท่องเที่ยวต้องจ่ายค่าที่พักและอาหารให้แก่เจ้าของบ้าน ความหมายนี้มีลักษณะคล้ายกับคำว่า Home Stay ที่เรากำลังใช้อยู่ในปัจจุบัน

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว (2549, น. 32-33) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ดีนั้น ควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านทรัพยากร ทรัพยากรการท่องเที่ยวสำหรับการท่องเที่ยวประเภทนี้ควรเป็นสภาพธรรมชาติที่สวยงาม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของชุมชนที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น มิใช่การปรับปรุงสภาพพื้นที่เพื่อสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามทรัพยากรท่องเที่ยวดังกล่าวไม่ควรเป็นสภาพธรรมชาติหรือวัฒนธรรมที่เปราะบางมากนัก

2. องค์ประกอบด้านตลาดการท่องเที่ยว ควรต้องมีตลาดการท่องเที่ยวอยู่ในบริเวณใกล้เคียง หรือมีโอกาสที่นักท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวอื่นจะเดินทางเชื่อมต่อกับชุมชนได้ค่อนข้างสะดวก และนักท่องเที่ยวควรได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่ใน

ชุมชน รวมถึงได้รับบริการที่เหมาะสมทั้งด้านราคาและคุณภาพ รวมถึงมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

3. องค์ประกอบด้านการบริหารจัดการ ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชนและดำเนินการโดยสมาชิกในชุมชนทุกขั้นตอน นับตั้งแต่การคัดเลือกทรัพยากร การวางแผน การบริหารจัดการ การบริการ และการประเมินผล ทั้งนี้ โดยสมาชิกในองค์การบริหาร จะต้องมีความรู้และทักษะในการบริหารด้านต่าง ๆ เช่น การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว การจัดการระบบการเงินและบัญชี การตลาดและประชาสัมพันธ์ และการให้บริการทางการท่องเที่ยว เช่น อาหาร ที่พัก การขนส่ง มัคคุเทศก์ การปฐมพยาบาล ฯลฯ

ส่วนสำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (2550, น. 22-23) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า มีองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ซึ่งมีความแตกต่างกันเล็กน้อย กล่าวคือ

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

- ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิธีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

- ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2. ด้านองค์กรชุมชน

- ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน

- มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย

- ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ

3. ด้านการจัดการ

- มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว

- มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยง

การท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้

- มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม

- มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

4. ด้านการเรียนรู้

- ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง

- มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน

- สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วน
ของชาวบ้านและผู้มาเยือน

คุณสมบัติที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีผลกำไรตอบแทนมายังสมาชิกของชุมชนในฐานะของ
การเป็นเจ้าของที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งการแบ่งปันผลประโยชน์
ไม่ต้องผ่านนายหน้า อันเป็นการจัดสรรรายได้ทางตรงให้แก่คนในชุมชน

2. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้รับผลประโยชน์อย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการ
สร้างสาธารณูปโภค และการยกระดับความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิก
ในชุมชน มิใช่เพื่อกักนักท่องเที่ยว

3. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมใน
ชุมชน อันเนื่องมาจากความพยายามในการนำวิทยาการสมัยใหม่แบบตะวันตก (Westernization)
เข้ามาสู่ชุมชน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว พร้อมทั้งต้องมีการสร้างสำนึกร่วมกับ
ชุมชนให้มีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนของตนเอง

4. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกในการเคารพและช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม
ทรัพยากรธรรมชาติ สังคม ตลอดจนวัฒนธรรมในชุมชนให้เกื้อกับนักท่องเที่ยว

5. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวมีความเคารพในวัฒนธรรม
ท้องถิ่น ไม่มองว่าใคร “เจริญกว่า” และใคร “ด้อยกว่า”

และที่สำคัญการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องก่อให้เกิดการเรียนรู้ เกิดสติ เกิดปัญญา
ทั้งผู้เที่ยวและผู้ถูกเที่ยว

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

พจนา สวนศรี (2540, อ้างถึงใน กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว, 2549, น. 33) ได้กล่าวถึง
การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการสร้าง
พลังความเข้มแข็งให้ชุมชน และสามารถตอบสนองนำไปสู่กระบวนการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนได้
ภายใต้มิติอันหลากหลายและเป็นองค์รวม ดังนี้

1. มิติด้านสิ่งแวดล้อม กิจกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเรียนรู้ และร่วมมือกันในการ
อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งจำกัดให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมให้น้อย
ที่สุด

2. มิติด้านการเมือง กิจกรรมท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์การมีส่วนร่วม
ของประชาชนในระดับล่าง โดยการสร้างกระบวนการวางแผน และตัดสินใจในการจัดการ
ท่องเที่ยวของชุมชน

3. มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม มุ่งให้กิจกรรมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนต่างวัฒนธรรม (เมือง-ชนบท) เพื่อเพิ่มความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งการเท่าทันต่อวัฒนธรรมแบบเมืองที่เติบโตอย่างรวดเร็วในฐานะ

4. มิติด้านเศรษฐกิจ มุ่งให้กิจกรรมการท่องเที่ยวนำไปสู่การกระจายรายได้ และผลกำไรที่เกิดจากการท่องเที่ยวกับชุมชนอย่างแท้จริง ประชาชนในพื้นที่จะเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนา และควบคุมการเติบโตของการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง ภายใต้มิติที่ไม่ขัดแย้งกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

กระบวนการทำงานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (2550, น. 25) ได้กล่าวถึง กระบวนการทำงานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า ในการทำงานเพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบความสำเร็จ จำเป็นจะต้องมีกระบวนการทำงานที่ครอบคลุมถึง

1. การเตรียมความพร้อมชุมชน
 - ค้นหาของดี
 - สร้างการมีส่วนร่วม
 - การบริหารจัดการ
2. การเตรียมความพร้อมเรื่องการตลาด (4 P) คือ
 - Product
 - Place
 - Price
 - Promotion
3. กระบวนการทำงานเพื่อเชื่อมโยงเรื่องชุมชนกับตลาด
 - คัดเลือกชุมชนทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน
 - เตรียมความพร้อมชุมชนและการเชื่อมโยงชุมชนกับตลาด
 - ติดตามประเมินผล

ประสบการณ์การจัดการของเครือข่ายการเรียนรู้และประสานงานวิจัยท่องเที่ยวโดยชุมชน

สินธุ์ สโรบล และคณะ (อ้างถึงใน ศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและแก้ไขปัญหาคความยากจนแห่งเอเชีย, ม.ป.ป., น. 4-6) สรุปประสบการณ์การจัดการงานวิจัยโดยการสนับสนุนให้ชุมชนวิจัยการจัดการท่องเที่ยวได้ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของพื้นที่แหล่งทรัพยากรอันหลากหลายของชุมชน การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในประเด็นนี้เป็นการเน้นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ดังนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงตั้งอยู่บนฐานคิดที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการผสมผสานจุดมุ่งหมายของการฟื้นฟูและอนุรักษ์สภาพแวดล้อม รวมทั้งอัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ของชุมชนอันมีวิถีชีวิตและจารีตประเพณีแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายให้คนในชุมชนรู้จักการสร้างสำนึกท้องถิ่นเร่งรัดความภาคภูมิใจในความเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมประเพณีของตน รวมทั้งสามารถให้คำอธิบายกับคนนอกหรือนักท่องเที่ยวได้รับรู้ และเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นว่ามีความสวยงามและคุณค่าอย่างไร ตลอดจนการสื่อให้เห็นพัฒนาการของวัฒนธรรมจารีตประเพณี ทั้งนี้เพื่อให้คนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การเคารพต่อความเชื่อ ศักดิ์ศรีและสิทธิในการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ วัฒนธรรมประเพณี และพิธีกรรมของชุมชน

2. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของการบริหารจัดการโดยชุมชน การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในประเด็นนี้เน้นการจัดการท่องเที่ยวบนเงื่อนไขของการจัดการที่มีความรับผิดชอบที่จะช่วยกันลดผลกระทบต่องานสิ่งแวดล้อมและสังคม ทั้งนี้ มุ่งให้มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ การจัดการสมรรถภาพของการรองรับในระบบนิเวศน์ รวมทั้งการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต โดยเน้นภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตที่เกื้อกูลในระบบนิเวศเดียวกันภายใต้หลักการที่ว่าคนที่ดูแลรักษาทรัพยากรย่อมสมควรได้รับประโยชน์จากการดูแลรักษานั้น นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยกันประชาสัมพันธ์และเสนอแนวคิดในการเคลื่อนไหวให้นักท่องเที่ยวได้เป็นผู้เข้าร่วมขบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ และกระจายผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวกับความต้องการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

3. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมการท่องเที่ยว การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในประเด็นนี้เป็นการเน้นให้มีการสร้างระบบการท่องเที่ยวที่เชื่อมต่อกับกระบวนการเรียนรู้โดยมีกิจกรรมการให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งเรียนรู้ในวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันหลากหลาย ตลอดจนความเป็นชาติพันธุ์ อันเป็นการช่วยเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความ

ประทับใจ และสร้างความตระหนัก สร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้กับนักท่องเที่ยว ให้กับประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการ ทั้งนี้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาจนำไปสู่การสร้างกระบวนการทางสังคมที่ชุมชนท้องถิ่นมีความพยายามในการปรับตัวภายใต้บริบทของสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการสร้างดุลยภาพระหว่างการผลิตในภาคเกษตรกรรมกับการประกอบอาชีพของชาวบ้านที่เชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรของชุมชน ตลอดจนการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้การเอารัดเอาเปรียบของบริษัทยาเที่ยวจากภายนอก อย่างไรก็ตามในส่วนของการสนับสนุนการใช้ประโยชน์งานวิจัยนั้น สกว. สำนักงานภาคและกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้ร่วมกันสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอนาคตนั้น ไม่อาจจำกัดตัวเองอยู่แต่เพียงชุมชน หมู่บ้าน แห่งใดแห่งหนึ่งอย่างโดด ๆ ได้ แต่พยายามให้มีการรวมตัวของชุมชนท่องเที่ยวหลาย ๆ แห่ง และสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรหรือจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกันเพื่อให้การบริการและมุ่งให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ในการจัดทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นและแหล่งท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน

4. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการจัดการตัวเอง การพิจารณาการใช้ประโยชน์จากการวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านนี้ เป็นการคำนึงถึงความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสุดกระบวนการทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นและหมายรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนโดยมีจุดหมายปลายทางในการกลับมาบำรุงดูแลรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติชุมชนท้องถิ่นเองก็สามารถที่จะมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนามาตรฐานและคุณภาพของการท่องเที่ยวของตนเองได้ โดยเริ่มต้นจากชุมชนระดับรากหญ้าจนถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอีกด้วย

5. การท่องเที่ยวชุมชนในฐานะกลไกการพัฒนาชุมชน การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในบริบทนี้ เป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงบทบาทของฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรชุมชนท้องถิ่นควบคู่กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติอย่างยั่งยืน ดังนั้นการสนับสนุนโครงการวิจัยแบบนี้เป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน ถือได้ว่าเป็น “เครื่องมือและกลไกของชุมชนท้องถิ่น” ในฐานะที่เป็นกระบวนการแสวงหาทางเลือกเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม จารีต ประเพณีอันหลากหลายของชุมชน และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยยังให้ความสำคัญต่อความพยายามในการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้การท่องเที่ยวโดย

ชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องมองเห็นถึงบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอกในระดับภาคและระดับมหภาคอันจะช่วยให้สามารถเชื่อมโยงปรากฏการณ์ในท้องถิ่นกับเงื่อนไขภายนอกและยังช่วยชี้ให้เห็นทิศทางของการพัฒนาประเทศที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างชัดเจน

6. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในฐานะของการสร้างมูลค่าเพิ่มของชุมชน การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในบริบทนี้เป็นการย้อนกลับไปพิจารณาปัญหาของสังคมของชุมชน ซึ่งอาจพบว่าชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งกำลังเผชิญหน้ากับปัญหาวิกฤต ในด้านของความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและ ความยากจน ดังนั้นการพิจารณาประเด็นนี้จึงเป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถเป็นคำตอบส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยพิจารณาการท่องเที่ยวในฐานะของการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ กองทุนชุมชน การพัฒนาอาชีพและฝีมือแรงงาน หัตถกรรมพื้นบ้าน เกษตรปลอดภัยจากสารพิษ รวมทั้งการพลิกฟื้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการเชื่อมต่อกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของทางเลือกใหม่ในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างหลากหลาย

การท่องเที่ยวโดยชุมชนในฐานะของการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาพความเป็นจริงของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวก็คือการที่ภาคเอกชนบางแห่งบางจังหวัดได้มีบทบาทเข้ามาผูกขาดธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งเน้นการสร้างรายได้และความเจริญเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว และบางครั้งด้วยความไม่เข้าใจในเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ การจัดการธุรกิจท่องเที่ยวดังกล่าวได้สร้างผลกระทบต่อการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่นรวมทั้งการก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเนื่องจากชุมชนท้องถิ่นขาดอำนาจในการจัดการท่องเที่ยวของตน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเข้ามากำหนดบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ให้เข้ามามีส่วนสำคัญร่วมกับภาคประชาชนในการจัดการและหารูปแบบของการท่องเที่ยวในบริบทของชุมชนท้องถิ่น อันจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองในระดับล่าง รวมทั้งระบบการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างมากขึ้น

4. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา

ความหมายของการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา

ดุษฎี ชุมสาย (2527, น. 7) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา ได้แก่ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เดินทางไป โดยมีจุดประสงค์เพื่อทำการศึกษา วิจัย บางครั้งจะใช้เวลานานนับเดือน รวมทั้งการเดินทางเพื่อไปทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกประเภท เช่น การไปสอนในมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ การเดินทางไปอบรมระยะสั้น เมื่อมีเวลาว่างเว้นจากภารกิจหลัก บุคคลเหล่านี้ก็คือนักท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมเหมือนนักท่องเที่ยวทั่วไป

ศรัญญา วรากุลวิทย์ (2546, น. 16) กล่าวถึง การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาว่า นักศึกษาและผู้เดินทางไปฝึกอบรมศึกษาดูงานเป็นนักท่องเที่ยว ดังนั้นการเดินทางเพื่อไปศึกษาในต่างถิ่น ต่างประเทศ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ภูมิ ประสพการณ์ แล้วยังมีการเดินทางเพื่อฝึกอบรมระยะสั้น การเดินทางเพื่อดูงาน ถือเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา

ฉันทิช วรณณอม (2547, น. 40) ได้กล่าวถึง การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา หรือ Educational Tourism ว่าเป็น การจัดทัวร์ทัศนศึกษาหรือการท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของแหล่งพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรม ชุมชนท้องถิ่น หรืออื่น ๆ รูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ได้ในการไปในต่างพื้นที่โดยมักมีการนำชมสถานที่ต่าง ๆ จากผู้เชี่ยวชาญดำเนินการบรรยายให้ความรู้อย่างมีระบบ

Rodger (1998, p. 28, quoted in Paul K. Ankomah and R. Trent Larson, 1998, p. 1) กล่าวถึง การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา ว่าเป็นการกำหนดแผนการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ได้จากสถานที่นั้น ๆ

คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจทัศนศึกษาสำหรับเยาวชน (2534, น. 1) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวทัศนศึกษา ว่าหมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความรู้ การเรียนรู้ด้วยการเห็นหรือเป็นการศึกษานอกสถานที่ เพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งนี้ไม่รวมถึงการออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท ค่ายลูกเสือ ค่ายยุวนาวิ โดยแบ่งการท่องเที่ยวทัศนศึกษาออกเป็น 2 ประเภท คือ ท่องเที่ยวทัศนศึกษาระยะสั้น หมายถึง ท่องเที่ยวทัศนศึกษาโดยไม่พักค้างแรม และท่องเที่ยวทัศนศึกษาระยะยาว หมายถึง ท่องเที่ยวทัศนศึกษาโดยพักค้างแรม

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (2546, น. 25) ได้ให้ความหมายของการทัศนศึกษา (Educational Tourism) ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรม ชุมชนท้องถิ่น รูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวเป็นการศึกษาหาความรู้ในต่างพื้นที่การนำชมสถานที่ต่าง ๆ โดยมีผู้เชี่ยวชาญดำเนินการบรรยายให้ความรู้อย่างมีระบบ

จรัส จีรพานิช (2544, น. 104-108) ได้กล่าวถึง กิจกรรมประกอบการทัศนศึกษา ว่า กิจกรรมในการทัศนศึกษามีมากมายหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดทัศนศึกษาในครั้งนั้น ๆ อย่างไรก็ตามสามารถแยกประเภทหลัก ๆ ของกิจกรรมได้ 5 ประเภท ดังนี้

1. กิจกรรมทางวิชาการ
2. กิจกรรมนันทนาการ
3. กิจกรรมเกร็ดความรู้สถานที่ท่องเที่ยวสองข้างทาง
4. กิจกรรมชมวิถีโอและกิจกรรมนันทนาการ อ่าน พูด เขียน
5. กิจกรรมนันทนาการการแคมป์ไฟช่วงพักแรม

จากแนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา หมายถึง การเดินทางไป โดยมีจุดประสงค์เพื่อทำการศึกษา รวมทั้งทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการศึกษาทุกประเภท โดยจะเน้นการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของแหล่งพื้นที่ เช่น วัฒนธรรม ชุมชนท้องถิ่น หรืออื่น ๆ ซึ่งการเดินทางท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ได้ในการไปในต่างพื้นที่โดยมักมีการนำชมสถานที่ต่าง ๆ จากผู้เชี่ยวชาญดำเนินการบรรยายให้ความรู้

ในส่วนของคุณัยการเรียนรู้บ้านจำรุงจะเน้นกิจกรรมทางวิชาการ เพื่อให้ความรู้แก่ผู้เข้ามาศึกษา โดยอาศัยสร้างความรู้จากประสบการณ์ที่สามารถทำให้หมู่บ้านมีความเข้มแข็ง รวมทั้งมีกิจกรรมชมวิถีทัศนนำเสนอข้อมูลของหมู่บ้านด้วย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา ทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจความหมาย องค์ประกอบลักษณะ และรูปแบบของการท่องเที่ยว ในส่วนของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถนำลักษณะ รูปแบบ รวมทั้งประสบการณ์การท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ มาใช้ศึกษาในประเด็นการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาของคุณัยการเรียนรู้บ้านจำรุงได้

แนวคิดการจัดการองค์กร

การบริหารจัดการองค์กร เป็นบริบทสำคัญที่ทำให้องค์กรสามารถอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ดังนั้นการจัดระบบการทำงานได้อย่างเหมาะสมทันกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมและความต้องการในการทำงานที่เปลี่ยนแปลงไป จึงมีความจำเป็นในการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีผู้ให้ความหมายขององค์กรที่หลากหลาย และมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะขององค์กร ซึ่งอาจจะมองทั้งในแง่องค์กรทั่วไป และองค์กรชุมชน/องค์กรชาวบ้าน ส่งผลไปยังรูปแบบการจัดการที่แตกต่างกัน

องค์การเป็นหน่วยทางสังคมที่สมาชิกรวมตัวกัน แล้วดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์เฉพาะอย่าง ที่องค์การกำหนดไว้หรือตามที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้น ซึ่งจะประกอบด้วย 3 ส่วนที่สำคัญ คือ (1) วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์การ (Organization Goal) เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดขององค์การ เป็นที่มาของการเกิดขององค์การนั้นโดยตรง เป็นที่แสดงให้เห็นถึงจุดหมายสุดท้ายที่ต้องการในองค์การนั้น (2) โครงสร้างระบบงาน (Organization Structure) เป็นส่วนที่จะแสดงให้เห็นกลุ่มงาน แสดงให้เห็นรูปงานหรือหน่วยงานต่าง ๆ ภายในองค์การนั้น แสดงถึงการจัดระบบงาน ส่วนต่าง ๆ ที่เป็นกลุ่มของการทำงานภายในองค์การที่จะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การนั้น ซึ่งจะแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ โครงสร้างที่เป็นระบบทางการ (Formal structure) และ โครงสร้างที่ไม่เป็นทางการ (Informal structure) (3) กลไกการปฏิบัติงานขององค์การ (Organization Mechanism) จะเป็นรายละเอียดเกี่ยวกับคนและระบบการทำงานในส่วนต่าง ๆ ขององค์การ เกี่ยวข้องกับเรื่องระเบียบแบบแผนและวิธีการ หรือขั้นตอนการปฏิบัติในการทำงานในกลุ่มงาน ตามโครงสร้างระบบงานขององค์การ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2542, น. 8-37)

กรมพัฒนาชุมชนซึ่งเสนอโดย ไพรัตน์ (อ้างถึงใน นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร, 2546, น. 10) ให้ความหมายขององค์กรชุมชน ว่าองค์กรประชาชน คือ การรวมตัวของประชาชนในหมู่บ้านหรือตำบลในรูปของกลุ่มตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มเอง หรือสนองวัตถุประสงค์ของชุมชน หรือแม้กระทั่งสนองตอบวัตถุประสงค์ของทางราชการ หรือหน่วยงานเอกชนที่ให้การสนับสนุน กลุ่มที่จัดตั้งอาจเป็นการจัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการ กล่าวคือ ไม่มีกฎหมายรับรอง แต่อาจมีระเบียบราชการ หรือระเบียบของกลุ่มที่จัดทำขึ้นเอง เพื่อใช้เป็นแนวทางดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม และกลุ่มที่เป็นทางการซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยมีกฎหมายรองรับ จะเป็นนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคลแล้วแต่กรณี

องค์กรพัฒนาเอกชน (2530, อ้างถึงใน นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร, 2546, น. 11) ได้ให้ความหมายขององค์กรชาวบ้านไว้ว่า องค์กรชาวบ้าน คือ กลุ่มที่มีการรวมตัวขึ้นอย่างมีเป้าหมายที่เป็นอันเดียวกับชุมชน และกระทำการตามเป้าหมายเพื่อชุมชน องค์กรประชาชนจึงเป็นตัวแทนของชุมชนในการรักษาผลประโยชน์ และคลี่คลายปัญหาของชุมชนทั้งปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาระยะยาว องค์กรประชาชนจึงสามารถพัฒนาและเลิกได้ตามความจำเป็น หรืออีกนัยหนึ่งหมู่บ้านหรือชุมชนเป็นองค์กรชาวบ้านในตัวเอง มีชาวบ้านทุกคนเป็นสมาชิกโดยไม่ต้องสมัคร

1. ความหมายของการจัดการ

James A.F. Stoner (1978, อ้างถึงใน สุรพันธ์ ฉันทแดนสุวรรณ, 2546, น. 5) กล่าวว่า การจัดการ คือ กระบวนการ (Process) ของการวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การสั่งการ (Leading) และการควบคุม (Controlling) ความพยายามของสมาชิกในองค์กร และการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่องค์กรกำหนดไว้

Lewis, et al. (1998, อ้างถึงใน สุกานดา ฟองย้อย, 2546, น. 6) กล่าวว่า “การจัดการ” หมายถึง กระบวนการในการบริหารและการประสานทรัพยากรขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และมีความพยายามที่จะบรรลุถึงวัตถุประสงค์ขององค์กร

Schermahorn (1999, อ้างถึงใน สุกานดา ฟองย้อย, 2546, น. 7) ให้ความหมายว่า “การจัดการ” คือ กระบวนการทำงานที่ประกอบไปด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การนำ และการควบคุม ทรัพยากรที่องค์กรมีอยู่เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุซึ่งเป้าหมายขององค์กร

พยอม วงศ์สารี (2531, น. 30, อ้างถึงใน กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว, 2549, น. 45) กล่าวว่า การจัดการ คือ กระบวนการที่จัดการใช้ศิลปะ และกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนโดยอาศัยความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกในองค์กร การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการ และความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์กรควบคู่กันไปด้วย องค์กรจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

จากความหมายของ “การจัดการ” สามารถสรุปได้ว่า การจัดการ หมายถึง กระบวนการในการของการวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการ และการควบคุม โดยการใช้ทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร

2. ความสำคัญของการจัดการ

วิลาวรรณ รพีพิศาล (2550, น. 32-33) การจัดการเป็นงานที่ต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ในการดำเนินการ โดยเฉพาะวิธีการปฏิบัติด้านการจัดการนั้นเป็นเรื่องที่มีความยุ่งยากซับซ้อน จำเป็นต้องอาศัยผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์คอยดูแลเอาใจใส่และให้ความพยายามสนับสนุนกลุ่มบุคคลในองค์กรเพื่อให้เกิดการปฏิบัติงานอย่างเคร่งครัด ตามระเบียบแบบแผนที่วางไว้เพื่อให้เกิดผลดีทางการจัดการ ดังนี้

1. ทำให้เกิดประสิทธิภาพทางการบริหาร โดยหลักทั่วไปจะเห็นว่าการดำเนินงานขององค์กรจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด องค์กรจำเป็นต้องมีกระบวนการปฏิบัติที่ดี

ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการวางแผน จัดองค์การ จัดคนเข้าทำงาน การขึ้นนำ และควบคุม คือ ต้องทำให้งานต่าง ๆ ดำเนินไปตามเป้าหมายที่วางไว้และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างคุ้มค่า โดยใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด

2. ทำให้เกิดประโยชน์ในด้านเวลา หมายถึง การดำเนินงานขององค์การที่มีการวางแผนไว้ชัดเจน จะทำให้งานต่าง ๆ ขององค์การดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ราบรื่น รวดเร็ว สำเร็จตามระยะเวลาและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

3. เป็นวิธีการปฏิบัติงานอย่างหนึ่ง ในที่นี้หมายถึง การจัดการเปรียบเทียบเสมือนเครื่องมือที่จะช่วยเสริมบุคลากรในองค์การเห็นความสำคัญต่องาน มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานโดยจะต้องให้ทุกคนได้รับทราบถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างชัดเจน สามารถปฏิบัติงานได้ด้วยความมั่นใจ เกิดข้อผิดพลาดน้อยที่สุด

4. ช่วยลดต้นทุนในการดำเนินงาน หมายถึง ในกรณีที่องค์การมีผู้บริหารและกระบวนการจัดการที่ดีแล้ว ย่อมจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานได้ โดยเฉพาะในเรื่องปัจจัยที่ใช้บริหารงาน เช่น คน เงินทุน วัสดุ-อุปกรณ์ เวลา เป็นต้น

5. ทำให้เกิดคุณค่าทางสังคม องค์การธุรกิจที่ได้พยายามบริหารงานให้มีประสิทธิภาพจนเป็นที่รู้จักและยอมรับโดยทั่วไป ย่อมสนองความต้องการของสังคมในด้านผลิตภัณฑ์และการบริการที่ดีได้ เช่น ปริมาณและคุณภาพของผลผลิต การบริการเพื่ออำนวยความสะดวกต่าง ๆ

3. หน้าที่ในการจัดการ (The Function of Management)

สุรพันธุ์ ฉันทแดนสุวรรณ (2546, น. 6) ได้แบ่งหน้าที่ของการจัดการออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้คือ

1. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดสิ่งที่จะต้องปฏิบัติหรือวิธีการปฏิบัติไว้ล่วงหน้า ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญอันดับแรกของการบริหารการจัดการ หากปราศจากการวางแผนแล้ว งานในหน้าที่อาจไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

2. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดโครงสร้างขององค์การด้วยการจัดกลุ่มงาน การกำหนดหน้าที่ให้เหมาะสมกับตำแหน่งงาน ซึ่งโครงสร้างของงานต้องมีขอบเขตที่ชัดเจนว่าใครปฏิบัติหน้าที่อย่างไร เกี่ยวข้องกับใคร เพื่อให้การปฏิบัติงานเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย

3. การจัดหาคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การจัดบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับตำแหน่งงานที่ได้กำหนดไว้ หลักการที่สำคัญของการจัดหาบุคคลเข้าทำงานก็คือ “Put The Right Man On The Right Job” ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลที่เหมาะสมกับงานจะทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีนั่นเอง

4. ผู้นำ (Leading) หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติตามบทบาท หรือผู้ที่ก่อให้เกิดการผสมผสานกลมกลืน เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของกลุ่ม หรือองค์การที่ตั้งไว้ ให้บรรลุความสำเร็จ

5. การควบคุม (Controlling) หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าการทำงานหรือปฏิบัติงานต่าง ๆ ขององค์การจะสำเร็จตามแผนที่วางไว้

4. การจัดการเป็นฐานการพัฒนากลุ่ม

นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร (2546, น. 35-38) ได้กล่าวถึง การบริหารจัดการองค์การชุมชนว่า เป็นฐานการพัฒนาของกลุ่ม ควรยึดหลักการ 7 ประการ ต่อไปนี้

1. บริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการ

การบริหารจัดการของกลุ่มควรดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการ เนื่องจากระบบบริหารแบบคณะกรรมการมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกร เพราะกรรมการแต่ละคนยังคงทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก จึงต้องใช้เวลาทำงานการเกษตรและทำงานของกลุ่มควบคู่กันไป ในขณะเดียวกันคำตอบแทนในการทำงานให้กับกลุ่มค่อนข้างต่ำ การทำงานให้กลุ่มส่วนหนึ่งจึงเป็นการเสียสละให้กับส่วนรวม ดังนั้น กรรมการแต่ละคนจึงต้องจัดสรรเวลาของตนเองในการทำงานให้กลุ่มตามความเหมาะสมที่ยังชีพอยู่ได้และงานกลุ่มดำเนินต่อไปได้

การบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการนั้น คณะกรรมการจะปรึกษาหารือในการตัดสินใจดำเนินการ ซึ่งจะทำให้เกิดความรอบคอบมากกว่าการตัดสินใจผู้เดียว นอกจากนี้ยังเป็นการถ่วงดุลอำนาจระหว่างผู้นำด้วยกัน ทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วม รับรู้ และเรียนรู้การดำเนินกิจการของกลุ่ม

2. ยึดถือความเสียสละในขอบเขตที่เหมาะสม

การบริหารจัดการยึดถือความเสียสละเพื่อให้สมาชิกเกิดความเชื่อมั่นและศรัทธา ซึ่งเป็นหัวใจของการทำงานในรูปแบบของกลุ่มชาวบ้าน อย่างไรก็ดี แม้จะยึดเรื่องความเสียสละในการบริหารจัดการ แต่จะต้องมี “ขอบเขตของการเสียสละ” เพราะการทำงานเสียสละไปโดยตลอดนั้นเป็นที่ยากยิ่ง

กรณีของการรวมกลุ่มดำเนินธุรกิจร่วมกันจะเห็นได้ชัดเจน เนื่องจากการทำธุรกิจชุมชนต้องมีระยะเวลานาน มีความต่อเนื่อง และต้องทุ่มเทการทำงานมาก การเสียสละของผู้นำหรือคณะกรรมการจึงต้องมีขอบเขต เช่น ในช่วงเริ่มต้นกิจกรรม คณะกรรมการหรือผู้นำอาจจะต้องเสียสละเวลา แรงกาย หรือกระทั่งทรัพย์สิน เพื่อดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม แต่เมื่อกลุ่มเข้มแข็งสามารถทำให้เกิดรายได้แก่กลุ่มแล้ว กลุ่มควรจัดสรรค่าตอบแทนเป็นค่าเบี้ยเลี้ยงหรือแม้กระทั่งเงินเดือน เพื่อช่วยให้ผู้นำทำงานของกลุ่มได้ต่อไป เนื่องจากว่าผู้นำยังคงต้องทำอาชีพเกษตรกรรมของตน เมื่อต้องมาทำงานให้แก่ส่วนรวมการทำงานในอาชีพหลักของผู้นำก็จะลดน้อยลง

3. ยึดความซื่อสัตย์และการสร้างระบบการเงินที่ป้องกันการทุจริต

เมื่อมีการรวมตัวกันของเกษตรกรเป็นกลุ่มหรือองค์กรชุมชนไม่ว่าจะดำเนินกิจกรรมใด ๆ ก็จะต้องมีเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มดำเนินธุรกิจหรือดำเนินกิจกรรมที่เป็นโครงการรับการสนับสนุนจากรัฐหรือหน่วยงานใด ๆ การจัดการการเงินขององค์กรชุมชนเป็นสิ่งที่จะต้องทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ

การคัดเลือกผู้ที่จะทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการเงิน กลุ่มจึงควรเลือกผู้ที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกกลุ่มในเรื่องความซื่อสัตย์เป็นสิ่งแรก ในขณะเดียวกันกลุ่มต้องสร้างการควบคุมการเงินโดยระบบบัญชีและสร้างการตรวจสอบจากบุคคลภายนอกและสมาชิก ในเบื้องต้นคนจะเชื่อถือตัวบุคคลที่เป็นผู้ก่อตั้งหรือผู้นำ แต่ในที่สุดระบบการควบคุมเงินจะเป็นสิ่งที่ชี้ขาดถึงความเชื่อถือต่อกลุ่ม ระบบการควบคุมเงินจึงเป็นตัวประกันความซื่อสัตย์ การรั่วไหล หรือการคอร์รัปชัน การควบคุมการเงินหากกระทำไม่ได้ดี มีการรั่วไหล จะเป็นสาเหตุให้กลุ่มหรือองค์กรแตกหรือล้มได้

4. เลือกคนให้เหมาะกับงานด้วยข้อมูลที่สะสมมานานและสร้างทีมงานที่ลงตัว

กลุ่มต้องเลือกคนให้เหมาะกับงานโดยพิจารณาจากความถนัด ความสามารถ และอุปนิสัย ความชอบของแต่ละคน ซึ่งการเลือกคนทำงานในตำแหน่งใด ๆ ควรใช้ข้อมูลที่รู้จักกันมานาน หรือ “คนบ้านเดียวกัน” มาพิจารณา และควรให้ความสำคัญแก่คนทำงานอย่างเท่าเทียมกัน ในการทำงานร่วมกัน หากขาดส่วนใดส่วนหนึ่งก็จะทำให้เกิดผลเสียต่อกลุ่ม

นอกจากนี้ การสร้างทีมงานที่ทดแทนจุดอ่อนด้วยจุดแข็งของแต่ละฝ่ายจะทำให้เกิดความลงตัวในการทำงาน ดังตัวอย่างที่ผู้นำที่มีการจัดสรรบทบาทตามความสามารถและอุปนิสัยได้อย่างสอดคล้องกัน กล่าวคือ ประธานมีความสามารถประสานงานกับหน่วยงานและบุคคลภายนอกได้ดี ขอหาความรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมนอกชุมชนทำให้มีความคิดก้าวหน้า และตัดสินใจเร็วมากกว่าผู้นำคนอื่น ๆ ส่วนเหรัญญิกไม่ชอบออกนอกชุมชนแต่สามารถทำงานกับสมาชิกได้ดี มีความคิดการทำงานแบบค่อยเป็นค่อยไป ประธานและเหรัญญิกจึงสามารถถ่วงดุลซึ่ง

กันและกัน และมักขัดแย้งกัน ในกรณีเช่นนี้ กลุ่มมีรองประธานที่สามารถประสานงานระหว่างประธานและเหรัญญิก ดังนั้นผู้นำของกลุ่มจึงสามารถประกอบการทำงานไปด้วยกันได้

5. มุ่งมั่นทุ่มเทการทำงานและเรียนรู้ไม่หยุดยั้ง

ผู้นำของกลุ่มต้องมีความมุ่งมั่นตั้งใจจริงในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม มีความรับผิดชอบสูง มีการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ในลักษณะทำไปเรียนรู้ไป ถือเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ผู้นำยังต้องชวนชวนเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา ที่จะพอกพูนความรู้เกี่ยวกับการทำงาน และเป็นการสร้างวิสัยทัศน์ให้กว้างไกลสามารถติดตามและเข้าใจสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม และปรับใช้ในการทำงานให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่ม

6. สร้างโอกาสให้สมาชิกได้เข้ามาเรียนรู้และมีกระบวนการสร้างคนรุ่นใหม่

กลุ่มควรยึดหลักการสร้างโอกาสให้สมาชิกได้เข้ามาเรียนรู้งานโดยการหมุนเวียนส่วนต่าง ๆ เข้ามาทำงานแทนที่กันเท่าที่จะทำได้ เพื่อเกิดการสร้างคนทำงานในหมู่กว้าง สามารถคัดเลือกและฝึกผู้นำรุ่นใหม่ได้ และยังทำให้การทำงานไม่ผูกขาดเฉพาะกลุ่มผู้นำ ทำให้มีการตรวจสอบได้และเกิดความเชื่อถือในการทำงาน ผู้ที่เข้ามาทำงานก็มีโอกาสได้พบปะพูดคุยกัน รู้จักสนิทสนมกัน อันเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชน

7. สร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจควบคู่กับกฎระเบียบ

การบริหารจัดการของกลุ่มควรมีกฎระเบียบที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ในขณะเดียวกันต้องอาศัยการกระตุ้นจิตสำนึกและแรงจูงใจควบคู่กับกฎระเบียบ การควบคุมงานใด ๆ จึงควรกระทำโดยการพูดคุยปรึกษาหารือมากกว่าการบังคับ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ ทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงความหมาย ความสำคัญ และหน้าที่ของการจัดการ รวมทั้งรูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรชุมชน ที่สามารถนำประเด็นดังกล่าวมาใช้ศึกษาถึงกระบวนการจัดการของชุมชน และองค์กรชุมชนในประเด็นการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชน ยังผลถึงความเข้มแข็งในการจัดการของชุมชนด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ในปัจจุบัน ชุมชนต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนา ดังนั้นจึงควรมีการเตรียมความพร้อมของคนให้สามารถปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต และการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาควรมีการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับประชาชน ซึ่งลักษณะหนึ่งของการเพิ่มช่องทางในการจัดการเรียนรู้ของคนใน

ชุมชน ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว จึงมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อใช้เป็น ศูนย์กลางในการจัดการเรียนรู้ของชุมชน

ความหมายของศูนย์การเรียนรู้

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดโพธิ์ทอง, 2552, ย่อหน้าที่ 1) ได้กล่าวถึง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนว่า เป็นศูนย์กลางการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นสถานที่เสริมสร้างโอกาส ในการเรียนรู้ การถ่ายทอดและ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิทยาการ ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชน อีกทั้งยังเป็นแหล่งบริการ ชุมชน ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน โดยเน้นกระบวนการ เรียนรู้ ในวิถีชีวิตให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ และก่อให้เกิดสังคมแห่ง การเรียนรู้ การเสริมสร้างวิถีประชาธิปไตย และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง โดยมีองค์การบริหาร ส่วนตำบล (อบต.) เป็นผู้ส่งเสริมและกำกับดูแลการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย (ม.ป.ป., น. 18) ได้กล่าวถึง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ว่าเป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับ ประชาชนในชุมชน เป็นสถานที่ที่เสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ วิทยาการ ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชน อีกทั้งยังเป็นแหล่งบริการชุมชนในการจัด กิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต ของคนในชุมชน ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการ พัฒนาแบบพึ่งตนเอง

สุรัช เทียนขาว (2550, น. 5) กล่าวว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นนวัตกรรมทาง สังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนชุมชนท้องถิ่นเข้าสู่สังคมความรู้ (Knowledge based society) เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนและ นอกชุมชนได้เข้าถึงประชาชนในระดับรากหญ้าในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ สังคม การสาธารณสุข การเมือง สิ่งแวดล้อม และความมั่นคงของประเทศ ซึ่งการพัฒนาให้ ประชาชนมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสมเป็นการทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง

อลิสรา เพียรรัตน์พิมล (2550, น. 13) ให้ความหมายศูนย์การเรียนรู้ว่า ศูนย์การ เรียนรู้ หมายถึง การนำการเรียนรู้มาสัมพันธ์กับสังคม ชุมชน เทคโนโลยี ซึ่งเป็นความคิดในการ จัดการการเรียนรู้ให้อยู่ในรูปแบบใหม่ที่รวมชุมชน วัฒนธรรม และเทคโนโลยีเข้าด้วยกัน และมีคน ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องต่าง ๆ ที่สามารถตอบคำถามได้ เช่น นักปราชญ์ในแต่ละด้าน

เจ้าของรางวัลสำคัญ ๆ บุคคลสำคัญของไทยและของโลก ที่มีบทบาทในการพัฒนาสร้างสรรค์สังคม

กรมการส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย (ม.ป.ป., น. 20-21) ได้แบ่งประเภทของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไว้ ดังนี้

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นสถานที่ที่เสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ วิทยาการ ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชน อีกทั้งยังเป็นแหล่งบริการชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง ซึ่งสามารถจำแนกรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทต่าง ๆ ที่สำคัญได้ ดังนี้

1. ห้องแสดงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

เป็นส่วนที่แสดงถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะ จารีต ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งมีอัตลักษณ์และความเชื่อประเพณีเป็นของท้องถิ่น ซึ่งห้องแสดงวัฒนธรรมมีการจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต และวัฒนธรรมเครื่องแต่งกาย เป็นต้น

2. ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน

เป็นส่วนที่ส่งเสริมการเรียนรู้เท่าทันโลกของเทคโนโลยีที่ไร้พรมแดน และเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้าถึงเทคโนโลยี และจัดบริการสืบค้นเฉพาะที่เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้

3. ห้องวิชาการชุมชน

เป็นสถานที่จัดประชุมสัมมนา ฝึกอบรมหัวข้อต่าง ๆ เช่น เรื่องภาษา การเลี้ยงลูก แนวทางการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา มุมพัฒนาการศึกษาด้วยตนเอง เช่น มุมสายสามัญของการศึกษานอกโรงเรียน มุมมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช มุมมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น เป็นสถานที่จัดกิจกรรมกลุ่มพัฒนาความรู้ในชุมชน และเป็นห้องถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ซึ่งจัดบริการแก่ชุมชน บุคคล หรือหน่วยงานภายนอก นอกจากนี้ยังเป็นจุดถ่ายทอดความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น สารคดี ประวัติศาสตร์ต่าง ๆ องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อเด็ก เยาวชน และประชาชนในชุมชน

4. ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน

เป็นส่วนเผยแพร่ผลงานกลุ่มอาชีพ การดำเนินงาน การรวมกลุ่ม การฝึกและพัฒนาอาชีพ และเป็นการเปิดโอกาสทางการตลาดของกลุ่มอาชีพในชุมชน จะได้สัมผัสกับการทำงานกลุ่มอาชีพอย่างแท้จริง

5. ร้านค้าชุมชน

เป็นส่วนส่งเสริมการเรียนรู้การดำเนินเชิงธุรกิจร่วมกัน เพื่อการพัฒนาก้าวไปเป็นรูปแบบของสหกรณ์ชุมชน และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนเน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตจากชุมชน และดำเนินการตลาดร่วมกับชุมชน ซึ่งร้านค้าชุมชนจัดบริการสินค้าราคาต้นทุนต่ำเพื่อเป็นทางเลือกของผู้บริโภคในชุมชน และเป็นศูนย์จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากชุมชน หรือสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ มีข้อมูลสินค้า มุมแคตตาล็อกสินค้าและผลิตภัณฑ์ ศูนย์สถิติของดีเด่นของชุมชน เป็นต้น

6. ลานกิจกรรมชุมชน

เป็นสถานที่ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ให้มีการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน บริการเครื่องเล่นสำหรับเด็ก มีการจัดกิจกรรมเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ และสานสายใยครอบครัว เช่น กิจกรรมศิลปะ การร้องเพลง การเล่นเกมต่าง ๆ เวทีสำหรับปราชญ์ชุมชน คนเด่นคนดังมาแสดงให้ชุมชนทราบถึงความสามารถ

7. ห้องสมุดชุมชน/ห้องสมุดประชาชน

เป็นรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนตำบล ได้มีการถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทนี้ ให้บริการหนังสือทุกประเภทตั้งแต่พัฒนาการของเด็กเล็ก เยาวชน ผู้สนใจเฉพาะด้าน และมีบริการสื่อวารสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีความทันสมัย แหล่งที่มาของหนังสือนอกจากงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานเอกชน และประชาชนทั่วไป ที่ต้องการเห็นคนมีการอ่านหนังสือและมีความรู้มากขึ้น

8. ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน

เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอีกประเภทหนึ่งที่ได้มีการถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินงาน เป็นที่ให้ประชาชนได้รับทราบข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ ส่งเสริมการอ่านหนังสือและป้องกันการลืมนหนังสือ รวมทั้งเพื่อสร้างนิสัยรักการอ่านหนังสือของประชาชน

ทั้งนี้ กรมการส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย (ม.ป.ป., น. 65-66) ได้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไว้ ในการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนควรมีลักษณะ ดังนี้

1. ควรจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้สอดคล้องและสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในสังคม

การเรียนรู้ของบุคคลจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีการเรียนรู้ทุกรูปแบบเกิดขึ้นในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประชาชนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงตอบสนองต่อธรรมชาติการเรียนรู้ของประชาชนในยุคแห่งข่าวสารเช่นปัจจุบันนี้ ดังนั้น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงควรปรับกิจกรรมให้มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของประชาชนกลุ่มเป็นสำคัญ โดยประชาชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบกิจกรรม เนื้อหาของกิจกรรม และควรปรับกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความแตกต่างของบุคคล โดยมีรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลาย เหมาะสมกับเพศ วัย และสถานภาพทางอาชีพ

2. ควรจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้มีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแต่ละแห่งได้จัดตั้งอยู่ในชุมชนตามท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศ ดังนั้นการจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแต่ละแห่งจึงควรมีเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น โดยควรจัดให้มีลักษณะเป็นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนที่มีข้อมูลต่าง ๆ ของท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาของท้องถิ่น ข้อมูลด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สถานที่ต่าง ๆ ของชุมชน เทคโนโลยีของชาวบ้านที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ฯลฯ

3. ควรจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้มีความสนุกสนาน รื่นรมย์ และมีชีวิตชีวา

การจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้มีชีวิตชีวา หมายความว่า การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนควรจัดอย่างสนุกสนาน เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ลงมือปฏิบัติและขณะเดียวกันต้องได้รับความรู้ด้วย โดยเป็นการเรียนรู้จากกิจกรรมที่เป็นสาระบันเทิงอย่างหลากหลาย เช่น การจัดกิจกรรมวันเด็ก กิจกรรมวันพ่อ วันแม่ การจัดนิทรรศการ ฯลฯ

4. ควรพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้มีความทันสมัยอยู่เสมอ

เนื่องจากในแต่ละปีสังคมและเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจะต้องพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลง ทั้งในด้านรูปแบบกิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์ให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อดึงดูดให้ประชาชนเข้ามาใช้บริการเพิ่มมากขึ้น

5. ควรมีการพัฒนาบุคลากร

ควรมีการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ บทบาทหน้าที่ของบุคลากรในการสนับสนุนการจัดแหล่งการเรียนรู้ โดยการฝึกอบรม และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจและตระหนัก ในความสำคัญของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในฐานะของแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

6. ควรมีการวิจัยและพัฒนา

ควรมีการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ เพื่อจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งพัฒนาพื้นฐานข้อมูลให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง และสอดคล้องกับความพร้อม และศักยภาพของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนนั้น ๆ

7. ควรมีส่วนร่วมของชุมชน

ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการนำพันธมิตร หุ่นส่วนในชุมชน เครือข่าย ตลอดจนประชาชนในชุมชน ให้มีส่วนร่วมให้มากที่สุดทั้งในระดับการวางแผน การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผล รวมทั้งการขอความร่วมมือในการสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้

เพื่อให้การบริการจัดการศึกษาครอบคลุมทุกพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับกรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย จึงได้พัฒนารูปแบบเครือข่ายการจัดการศึกษานอกโรงเรียน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2542, น. 4, อ้างถึงใน สถิตย มาตรฐาน, 2548, น. 24-25) โดยมีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. เพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่ให้บริการการศึกษานอกโรงเรียน สายสามัญ สายอาชีพ การศึกษาตามอัธยาศัย และส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียนแก่ชุมชน
2. เพื่อเป็นการสร้างโอกาสทางการศึกษา สำหรับประชาชนและ/หรือกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ
3. เพื่อกระจายอำนาจการบริหาร การจัดการ และการมีส่วนร่วมในการจัดบริการทางการศึกษา

4. เพื่อเป็นแหล่งบริการชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคโลกาภิวัตน์ อันจะก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ การเสริมสร้างวิถีประชาธิปไตย และการมุ่งพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง

จากแนวคิดเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สามารถสรุปได้ว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นสถานที่ที่เสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิทยาการ ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชน โดยในการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ควรให้สอดคล้องและสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของคน, มีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมีความสนุกสนาน รื่นรมย์ มีชีวิตชีวา และมีความทันสมัยอยู่เสมอ, มีการพัฒนาบุคลากร มีการวิจัยและพัฒนา และควรมีส่วนร่วมของชุมชน

ยุทธศาสตร์หนึ่งในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม นับได้ว่าเป็นกระบวนการที่รวบรวมความแตกต่างในเชิงความคิด ความเชื่อ การปฏิบัติตน ฯลฯ เข้าด้วยกัน

การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เพราะการเรียนรู้มิใช่เป็นการเรียนเพื่อรู้ แต่จะต้องเป็นการเรียนเพื่อสามารถปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ได้ และปฏิบัติได้อย่างชำนาญ รวมทั้งต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะด้วย ขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมก็ก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยเช่นกัน (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2548, น. 11)

กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นการสร้างการเรียนรู้บนพื้นฐานเชิงประสบการณ์ และกระบวนการกลุ่ม โดยอาศัยการสื่อสารทุกรูปแบบ เพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดการแลกเปลี่ยน แบ่งปันประสบการณ์ สะท้อนความคิด ได้ข้อสรุปแล้วประยุกต์นำแนวคิดหรือความรู้ที่ได้ไปใช้ โดยกระบวนการกลุ่มจะสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมสูงสุด (จริยา วิไลวรรณ, 2550, น. 38)

การเรียนรู้ควรมีลักษณะที่ได้จากการทำงานจริง ที่ผ่านการลงมือทำด้วยตนเองมา ระยะหนึ่งแล้ว มีกระบวนการสรุปบทเรียนจากการปฏิบัตินั้น ซึ่งมักจะใช้การประชุมแลกเปลี่ยนร่วมกันระหว่างคนทำงานที่เรียกว่า “เวทีสรุปบทเรียน” โดยการวิเคราะห์สรุปผลของการทำงานที่ผ่านมา ปัญหาที่เกิดขึ้น และถอดประสบการณ์ในเรื่องวิธีการทำงานกับชุมชน รวมทั้งการปรับเปลี่ยนหาแนวทางการทำงานที่สอดคล้องเหมาะสมยิ่งขึ้น แล้วนำลงไปปฏิบัติจริงอีกครั้ง ก่อนจะกลับมาสู่กระบวนการเดิมซ้ำแล้วซ้ำเล่า กระบวนการดังกล่าวนี้เองเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การวิเคราะห์ร่วมกับผู้อื่น

ซึ่งส่งผลต่อการเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ในงานพัฒนาในปัจจุบันที่พัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ของ
 คนทำงานด้วยตนเอง นอกจากการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติ ซึ่งได้ผลดีแต่มีกระบวนการต่อเนื่อง
 ยาวนานนั้น การได้เรียนรู้ตรงเป็นการเรียนรู้ที่ดีเช่นกัน เป็นการเรียนรู้ที่ได้พบได้เห็นของจริง จับ
 ต้อง สัมผัสได้ หรือได้แลกเปลี่ยนกับผู้ที่มีประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง กระบวนการเรียนรู้ตรงจะทำให้
 ให้ผู้เรียนรู้ได้วิเคราะห์ เลือกและตัดสินใจจากการวิเคราะห์สิ่งที่ได้พบเห็น และประสบการณ์ที่ได้
 ร่วมกับประสบการณ์ตรงของตนเอง ซึ่งที่ผ่านมาจะใช้การศึกษาดูงานเป็นการเรียนรู้ตรงวิธีหนึ่ง
 (บัณฑิต อ่อนคำ และ สามารถ ศรีจำนงค์, 2544, น. 27-28)

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ ทำให้ผู้ศึกษา
 เข้าใจถึงนิยาม ประเภท วัตถุประสงค์ และข้อเสนอนะเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งประเด็นดังกล่าว
 สามารถนำมาใช้ในการศึกษาถึงการใช้อย่างมีประสิทธิภาพจากศูนย์การเรียนรู้ ที่เป็นแหล่งรวบรวม
 ประสบการณ์ วิทยาการ ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชนไว้ และในส่วนของศูนย์การเรียนรู้บ้าน
 จำรุง ถือได้ว่าเป็นสำนักงานของชุมชนบ้านจำรุง เป็นที่รวมตัวดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน หรือ
 อาจเรียกได้ว่า “เป็นหัวใจของหมู่บ้าน” เป็นสถานที่ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้มาอย่างยาวนาน มีการ
 เรียนรู้ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิทยาการ ตลอดจนภูมิปัญญาของคนในชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษารั้งนี้ แบ่งเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการ
 จัดการการท่องเที่ยว และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งสามารถนำไปเชื่อมโยง
 ไปสู่การศึกษา “กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชน: กรณีศึกษาศูนย์การ
 เรียนรู้บ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง” โดยมีเนื้อหาพอสังเขป ดังนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว

ศมา ณ ระนอง (2545, บทคัดย่อ) ทำการศึกษา “การจัดการด้านการท่องเที่ยวโดย
 ชุมชนท้องถิ่น: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนศรีวิวง ต.กำโลน อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช” ผล
 การศึกษาพบว่า การจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนศรีวิวงมี 3 ลักษณะคือ

1. กลุ่มทุน มีหน้าที่ในการจัดหาและระดมทุนเพื่อให้เกิดมีทุนหมุนเวียนในชุมชน
 มากที่สุด นอกจากนั้นยังเปิดให้สมาชิกกู้ยืมเงินนำไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ รวมไปถึงการจัด
 สวัสดิการในส่วนของการรักษาพยาบาล การศึกษา และการพัฒนาชุมชนด้วย

2. กลุ่มอาชีพ มีหน้าที่ในการส่งเสริมอาชีพให้สมาชิกภายในชุมชนมีอาชีพเสริม นอกจากทำเกษตรเพียงอย่างเดียว เป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชน กลุ่มอาชีพเองเป็นเสมือนแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งภายในชุมชนด้วย

3. กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีหน้าที่หลักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์ และควบคุมการใช้ทรัพยากรของชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมปลูกจิตสำนึกให้คนภายในชุมชนรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นกลุ่มที่ดูแลเส้นทางทางท่องเที่ยวของชุมชนด้วย

และกลุ่มตัวอย่างความคาดหวังผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการจัดการท่องเที่ยวในเรื่องการทำให้เกิดผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน, การทำงานเป็นทีม, การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม, ความรู้สึกรักชุมชนเพิ่มขึ้น, เกิดความภูมิใจในชุมชนของตนเอง ส่วนเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการด้านการท่องเที่ยวพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้ คือ มีส่วนร่วมในการประชุม, มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์, มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ, มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และมีส่วนร่วมในการประเมินผล

สุกานดา พองย่อย (2546, บทคัดย่อ) ทำการศึกษา “การจัดการท่องเที่ยวเชิงชุมชนของชุมชนชาวผู้ไทย หมู่บ้านโคกโก่ง อำเภอนิคมราชวินิจ จังหวัดกาฬสินธุ์” ผลการศึกษาตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงชุมชน 3 มิติใหญ่ ๆ พบว่า

1. มิติทางด้านภูมิศาสตร์ พบว่า หมู่บ้านโคกโก่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ในเขตชนบท และแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้านมีความสวยงามทางธรรมชาติ

2. มิติทางด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า หมู่บ้านโคกโก่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นทางวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวมีการคำนึงถึงทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ และก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในพื้นที่ โดยนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ

3. มิติทางการจัดการ พบว่า ทุกครั้งที่นักท่องเที่ยวติดต่อเข้ามาท่องเที่ยวและพักแรมในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะเรียกประชุมลูกบ้านเพื่อร่วมกันวางแผนการดำเนินงาน โดยผู้ใหญ่บ้านจะมีรูปแบบการนำแบบประชาธิปไตย คือ เปิดโอกาสให้ทุกคนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการจัดการ ซึ่งเป็นหัวใจหลักของการท่องเที่ยวเชิงชุมชน แต่หมู่บ้านโคกโก่งยังขาดระบบการควบคุมและประเมินผลการดำเนินงานที่ชัดเจนและมีประสิทธิผล

ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนิน พบว่า มี 2 ประการ คือ การสำรวจที่พักของนักท่องเที่ยวและการจัดการทางการเงินแนวทางการจัดการแบ่งเป็น

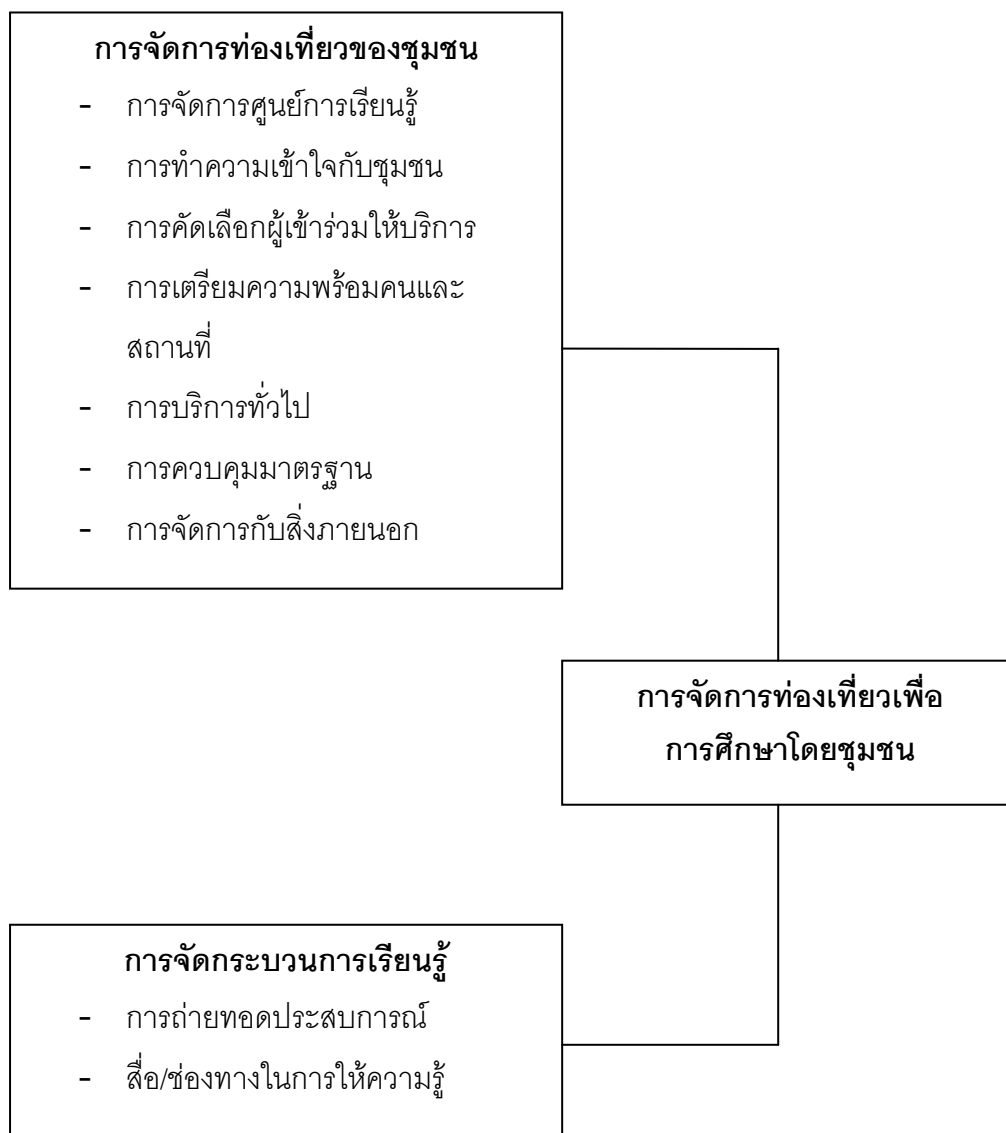
1. แนวทางสำหรับคนในพื้นที่ คือ ควรจัดการการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับศักยภาพและความสามารถของชุมชน ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและมีการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม
2. แนวทางสำหรับนักท่องเที่ยว คือ ควรทำความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงชุมชน
3. แนวทางสำหรับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ ควรเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือชี้แนะทั้งคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวเพื่อจะนำไปสู่ผลสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงชุมชนและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

อลิสรา เพียรรัตน์พิมล (2550, บทคัดย่อ) ทำการศึกษา “แนวทางการออกแบบศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมไทยในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์: สู่ปรากฏการณ์ร่วมสมัยทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ประวัติศาสตร์” ผลการศึกษา พบว่า แนวทางการออกแบบศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมไทยในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ ควรมียอดประกอบของศูนย์การเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับความต้องการของผู้ใช้บริการ ซึ่งประกอบด้วยประเด็นที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ลักษณะทางกายภาพของอาคารที่แตกต่างกันไปตามช่วงอายุของผู้ใช้บริการ ได้แก่ รูปทรงอาคาร รูปด้านอาคาร สีของอาคาร การจัดผังภายในอาคาร (plan) การสัญจรภายในอาคาร (circulation) ขนาดของพื้นที่ พื้นที่ทำกิจกรรมเสริม และบรรยากาศภายในศูนย์การเรียนรู้
2. ลักษณะการจัดแสดงเนื้อหาที่แตกต่างกันไปตามช่วงอายุของผู้ใช้บริการ ได้แก่ ประเภทสื่อการนำเสนอ และเนื้อหาการจัดแสดง
3. วิธีการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้

กรอบแนวคิดในการศึกษา

สรุปกรอบแนวคิด

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการองค์กรชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการจัดการของศูนย์การเรียนรู้ โดยแบ่งประเด็นการจัดการออกเป็น 4 องค์ประกอบ โดยจะเป็นการศึกษาในประเด็นโครงสร้าง/วัตถุประสงค์/ระเบียบกติกา การจัดการเงิน การจัดคนทำงาน และกิจกรรม ของศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง และการศึกษาประเด็นการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นแนวทางหลักในการวิเคราะห์ และได้ผนวกแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยทั่วไปด้วย ซึ่งจะสามารถทำให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนของบ้านจำรุงอย่างหลากหลาย โดยจะดูในเรื่องการทำความเข้าใจกับชุมชน การเตรียมความพร้อมคนและสถานที่ การบริการทั่วไป (ที่พัก อาหาร แหล่งจำหน่ายสินค้า นันทนาการ และการอำนวยความสะดวกทั่วไป) การคัดเลือกผู้เข้าร่วมให้บริการ การควบคุมมาตรฐาน และการจัดการกับสิ่งภายนอก (นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภายนอก)

สำหรับประเด็นการจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้ศึกษาใช้แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ เพื่อเป็นกรอบในการศึกษา โดยจากนิยามและแนวทางการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ ที่เน้นการเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับประชาชน และเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ดังนั้น จึงศึกษาในเรื่องการถ่ายทอดประสบการณ์ และสื่อ/ช่องทางในการให้ความรู้ เพื่อดูถึงจัดกระบวนการให้การศึกษาเกี่ยวกับชุมชนให้กับทั้งคนในชุมชนเองและนักท่องเที่ยวผู้มาศึกษาดูงาน

จากกรอบแนวคิดในการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาได้ตั้งประเด็นคำถามในการวิจัย (research question) ในการศึกษากระบวนการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชนกรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงไว้ ดังนี้

1. ความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง มีความเป็นมาอย่างไร

2. การจัดการศูนย์การเรียนรู้

- โครงสร้าง/วัตถุประสงค์/ระเบียบกติกา มีการจัดการอย่างไร และโครงสร้าง/วัตถุประสงค์/ระเบียบกติกาได้มาด้วยวิธีการใด

- การจัดการเงิน มีการจัดการด้านการเงินที่ได้จากการศึกษาดูงานของชุมชนอย่างไร

- การจัดคนทำงาน มีการจัดการอย่างไร และมีหลักเกณฑ์ในการจัดคนเข้าทำงานเพื่อรองรับการศึกษาดูงานอย่างไร

- กิจกรรม เกณฑ์ในการจัดกิจกรรมแก่ผู้มาศึกษาดูงานมีเกณฑ์อะไรบ้าง และมี การเลือกสรรกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ได้อย่างไร

3. การจัดการท่องเที่ยวชุมชน

- การทำความเข้าใจกับชุมชน ชุมชนมีวิธีเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อจะ รองรับการศึกษาดูงาน และรับรองผู้มาเยี่ยมชมเยือนอย่างไร

- การเตรียมความพร้อมคนและสถานที่ มีวิธีการเตรียมความพร้อมภายในชุมชน ในการรองรับการศึกษาดูงานอย่างไร

- การคัดเลือกผู้เข้าร่วมให้บริการ มีการคัดเลือกผู้ให้บริการรองรับผู้มาศึกษา ดูงานที่พักค้างในชุมชน (สมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์) อย่างไร

- การบริการทั่วไป มีวิธีการจัดการกับการบริการด้านที่พัก อาหาร แหล่งจำหน่าย สินค้า นันทนาการ และการอำนวยความสะดวกทั่วไปอย่างไร

- การควบคุมมาตรฐาน มีวิธีการควบคุมมาตรฐานในรองรับผู้มาศึกษาดูงาน อย่างไร

- การจัดการกับสิ่งภายนอก มีวิธีการจัดการกับนักท่องเที่ยว ผู้มาศึกษาดูงาน และหน่วยงานภายนอกอย่างไร

4. การจัดกระบวนการเรียนรู้

- การถ่ายทอดประสบการณ์ ในการจัดการถ่ายทอดประสบการณ์ของชุมชนเพื่อ การให้ความรู้แก่ผู้มาศึกษาดูงาน มีถ่ายทอดประสบการณ์อย่างไร และใครเป็นตัวแทนในให้ ความรู้

- สื่อ/ช่องทางในการให้ความรู้ ในการจัดการถ่ายทอดประสบการณ์ของชุมชน เพื่อการให้ความรู้แก่ผู้มาศึกษาดูงาน ใช้สื่อในการให้ความรู้อะไรบ้าง หรือมีช่องทางในการให้ ความรู้ได้อย่างไร

5. จากประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชนบ้านจำรุง ชุมชนมีข้อเสนอแนะต่อการจัดการท่องเที่ยวเพื่อชุมชนในอนาคตอย่างไร